

Анжела В. Прохорова
Универзитет у Новом Саду
Филозофски факултет
anzela.prohorova@ff.uns.ac.rs

УДК: 811.161.1'371
811.161.1'367.62
doi: 10.19090/zjik.2023.117-128
оригинални научни рад

ИРАЦИОНАЛНОСТ У РУСКОЈ ЈЕЗИЧКОЈ СЛИЦИ СВЕТА

(на примеру лексема *осенить* и *озарить*)

САЖЕТАК: Рад разматра ирационалност као једну од изражених црта руског националног карактера на примеру глагола *осенить* и *озарить*. Дате лексеме одражавају процес у којем логика и закључивање нису елемент разумевања, већ се знање на неки начин „спушта“ у људску свест. Интересовало нас је како се ове лексеме понашају у различитим контекстима, у којим врстама конструкција се појављују и које су основне разлике у њиховој семантици. На истраживање нас је, с једне стране, подстакла неодређеност процеса ирационалног разумевања који се не може тачно лоцирати, за разлику од рационалног разумевања, за које је јасно да се одиграва у уму; али са друге стране, привукла нас је и унутрашња форма ових глагола која указује на потпуно супротну семантику, иако они у руском језику функционишу као синоними. Резултати анализе показују разлике у семантици и говоре о томе да се ирационално разумевање не може тачно лоцирати, иако донекле можемо имати јасну представу о извору информација на основу метафора које су у основи датих глагола.

Кључне речи: ирационална спознаја, руски национални карактер, језичка слика света, *осенить*, *озарить*

1. Појам ирационалног. „Под ирационалним подразумевамо све оно што превазилази границе ума. То је нелогички и неинтелектуални начин мишљења, који је супротстављен рационалном“ (Иљичев и др. 1983: 225).

О ирационалности као израженом својству руског националног карактера су говорили многи аутори. Међу њима су филозофи, социолози, културолози, лингвисти и други: В. В. Кортунув, И. В. Кондаков, А. В. Лубски, Ј. Г. Шемјакин, Н. Берђајев, Н. Лоски, А. Вјежбицка и др. Ирационалност се испољава кроз различите форме колективног несвесног, кроз менталитет, културне стереотипе и кроз језик. Нас је интересовало како се ово својство манифестује у језику. За анализу смо одабрали два семантички веома блиска глагола, који функционишу као синоними, са веома суптилним разликама у значењу – *осенить* и *озарить*. Дати глаголи су нам били интересантни због њихове семантичке блискости, али и због унутрашње форме, која упућује на потпуно супротна значења. Желели смо да истражимо сличности и разлике у употреби датих глагола.

Већина научника која истражује руски национални карактер истиче супротстављеност „западног“ и „источног“ погледа на свет. „Западни“, или западноевропски, описује се као рационалан и научно заснован, а „источни“ као ирационалан и у великој мери мистички.

Запад карактерише истицање рационалног начела у човеку, док је Исток више склон опажању ограничења и несавршености унутар самог човека и неповерљив је према логичком мишљењу (Вежбицкая 1996: 36).

Због свог специфичног географског положаја на два континента, између Истока и Запада, Русија је попримила елементе оба погледа на свет. Према Шемјакину,

у основи западне цивилизације је прометејски културни архетип који за своју основну вредност има рационализам и индивидуализам, док Руси припадају тзв. јовановском или месијанском типу (Шемякин 2008 : 133–34).

Јовановски архетип поставља веома јасну границу између добра и зла и у сталној је потрази за апсолутним Добром. За њега су земаљске (материјалне) вредности пролазне и не представљају основни покретачки принцип. Овај архетип осећа као своје призивање да на земљи заведе божански ред и да све манифестације овоземаљског испуни хармонијом коју осећа у себи. За разлику од њега, прометејски архетип види свет као неуређени хаос и своје призивање осећа у томе да га уреди. Он је активни херој, жељан власти. Ова два архетипа се разликују по начину размишљања. Прометејски архетип је оријентисан на конкретни резултат своје активности, а јовановски (месијански) је више пасиван и усмерен на контемплацију и потрагу за вишим вредностима (Лубский 1998: 164–165).

Многи аутори као узрок присуства ирационализма у руском националном карактеру виде утицај источњачких религија и филозофија, али неки од њих сматрају да узрок лежи у самом православљу. Према мишљењу Лубског, „управо је православље, заједно са претходном паганском културом, довело до формирања месијанског типа личности“ (Лубский 2008: 442).

Руски религијски филозофи, као што су Н. Берђајев, Ј. Грубецки, В. Розанов, Н. Лоски и многи други, узроке руског ирационализма су такође тражили у религији. Кортунов то објашњава на следећи начин:

Пошто се истина не може спознати рационално, човеку остаје интуиција помоћу које спознаје онај „ирационални остатак“ који уму није доступан. Сама православна религија је тесно повезана са мистичким искуством и, на пример,

управо у православљу проналазимо тумачење срца као „другог ума“, што је већ домен гностицизма и надинтелектуалне перцепције (Кортунов 1998: 68).

2. Методолошки оквир. Дато истраживање се врши у оквиру когнитивне семантике, која је једна од централних области когнитивне лингвистике.

Когнитивна семантика представља теорију значења која обухвата више нивоа спознаје, а значење језичких јединица посматра и тумачи не само у оквирима језичког знања, већ у контексту свих знања и искустава доступних човеку (Болдырев 2014: 33).

Према Болдирјеву, постојале су две етапе развоја когнитивизма:

рана етапа, заснована на логичком и објективном принципу, и каснија, савременија етапа, која је заснована на личном искуству и субјективном принципу. Друга етапа се назива експеријенцијалном (Болдырев 2014: 34).

Датог приступа се и ми придржавамо у нашем раду, па ћемо укратко објаснити његове теоријске поставке.

Код експеријенцијалног приступа узима се у обзир не само објективни, теоријски начин спознаје, већ и субјективни, заснован на индивидуалном искуству. Овај принцип нам омогућава да дубље уђемо у само значење и да тамо откријемо опште представе и знања о свету која су похрањена у језику и која се употребом језика активирају. Ово нарочито долази до изражаја при анализи пренесених значења, посебно метафора, које нису засноване на логичким и објективним карактеристикама предмета. „Овакав начин преноса знања о појединим предметима посебно је значајан за разумевање апстрактних концепата, као што су, на пример, емоције“ (Болдырев 2014: 36).

У сваком језику постоје „ненаучни“ и „нелогички“ појмови који описују човекове акције, осећања и мисли. Посебно су интересантне тзв. „наивне“ представе о нашем унутрашњем свету које су „резултат интроспекције десетине генерација уназад и које су у основи језичке слике света, карактеристичне за одређени народ“ (Апресјан 1995: 351).

У руском језику је лексика помоћу које се описују мисаони процеси веома богата и разнолика. На пример, у неким ситуацијама се може употребити глагол *понять*, који је стилистички неутралан. У неким другим ситуацијама, на пример, у пословном и научном стилу, употребљава се књишки маркирана предлошко-падежна конструкција са глаголом кретања *прийти к выводу*; или, пак, у разговорном стилу се може употребити безлична конструкција *меня озарило/осенило*, или конструкција *я почувствовал нутром*. У последња два примера реч је о лексици ирационалног разумевања.

Ирационално разумевање, презентовано глаголима *осенить* и *озарить* је на граници различитих сфера унутрашњег света човека и може бити блиско и другим менталним предикатима, нарочито онима који указују на знање, веру и сећање, али се граничи и са компонентама из сасвим других система – са доживљајем, жељом и осећајем. Према Јомдину, глаголи *осенить* и *озарить* су основни представници низа лексема које се односе на ирационално разумевање, а таквих лексема, према његовим истраживањима, има око 30 у руском језику. Разматрани глаголи представљају кључне предикате у сфери ирационалног разумевања и супротстављени су глаголу *понимать* као представнику рационалног разумевања (Јомдин 2002: 16).

Корпус на којем је вршено истраживање чине примери са компонентом *осенить* и *озарить* ексцерпирани из Националног корпуса руског језика (НКРЛЯ).

3. Глагол *осенить*. В. В. Виноградов о пореклу речи *осенить* каже следеће:

Осенить потиче од црквенословенског глагола *осенить*, који је дериват старословенског *сѣнь*. У споменицима староруске писмености овај глагол је имао следећа значења: 1. *Покрити сенком, затамнити*; 2. У пренесеном значењу: *спустити се, лећи, покрити сенком*; 3. *Сакрити, заштитити, оградити*. У овом значењу је глагол *осенить* био познат све до краја 18. и почетка 19. века, а онда је прешао у високи стил руског књижевног језика и остала су само два значења: 1. *засењивати, штитити од сунца* и 2. *ограђивати, благосиљати, правити руком или свећама крст*. Ова значења су забележена и у речнику из 1847. године. Међутим, у овом речнику није забележена индивидуална поетска употреба овог глагола која је постала актуелна негде између друге половине 18. и почетка 19. века, а односи се на поетско надахнуће, мисао или досетку. Ово ново значење је настало на основу познатог значења *оградити, заштитити неочекиваном чудесном појавом* и може се наћи у фразеологизмима тог времена (Виноградов 1999, пара. 7–9).

Из датог описа заправо није у потпуности јасно како је глагол *осенить* добио значење *надахнути, пасти на памет, открити се, у смислу постати јасним*.

Јомдин сматра да је у основи овог глагола метафора светлости:

Унутрашња форма глагола *осенить* је повезана са светлошћу преко праиндоевропског **(s)k'āi-* које је у различитим језицима дало различита значења: *chāyā* (*сенка*) у старом индијском, *skeinan* (*сијати, светлети*) у готском, *shine* (*сијати*) у енглеском итд. Тако је лексема *осенить*, упркос каснијој

унутрашњој форми, која указује на супротно, ипак сачувала у својој етимологији елемент светлости (Иомдин 2002: 14).

Савремена значења лексеме *осенишь* су следећа: 1. Засенити (*покрыть собой, своей тенью; затенить*); 2. Изненада се појавити (*внезапно появиться, возникнуть* (о мысли, догадке)); пасти на памет (*прийти на ум кому-л.*) (МАС 1999: 645).

Нас је интересовало друго значење, јер се односи на процес ирационалне спознаје. Покушаћемо на основу анализе примера да уђемо дубље у значење овог глагола и, можда ћемо открити његово порекло.

3.1 Примери са глаголом *осенишь* се могу поделити у две групе. У првој групи су безличне конструкције типа *меня осенило*. На пример: **Меня сразу осенило**: *если ничего не изменится, они, эти продавцы джинсов, будут скоро нами командовать [...]* (Алексиевич 2013, НКРЯ).

У примерима се често наглашава неочекиваност процеса различитим лексичким и граматичким средствима. На пример, а) конструкцијама типа: *и тут меня осенило, меня как осенило*. На пример: **Вот тогда меня как осенило**: *вот какую мне надо!* (Домбровский 1978, НКРЯ) б) поређењем: **Подобно молнии [...]** **его осенило** (Барскова 2010, НКРЯ); в) прилозима: *вдруг, сразу, неожиданно, внезапно* итд. На пример: *Давно мечтавшую о свободе хрюшку, глядящую сквозь узкие, с красными радужками и белесыми ресницами щелочки на свою маленькую хозяйку, неожиданно осенило*: «Сейчас или никогда!» (Брейтман 2019, НКРЯ).

Безлична конструкција *меня осенило* је веома индикативна за руски језик. Може се рећи да она самом својом синтаксичком формом указује на ирационалност спознаје. Према Вјежбицкој, у руском језику су веома фреквентне реченице овог типа, које су без субјекта и са глаголом у безличном облику средњег рода. То су конструкције типа *Его переехало трамваем; Его убило молнией* итд. У датим конструкцијама „непосредан узрок догађаја је представљен као да се ради о упливу неке непознате силе. Одсуство субјекта заправо говори да је прави узрок догађаја непознат“ (Вежбицкая 1996: 73).

Поједини истраживачи, међу којима је и Ј. Степанов, сматрају да безличне конструкције воде порекло још од индоевропских језика у којима су постојале архаичне форме које су указивале на неиздиференцираност спољашњег света и унутрашњег света човека. Степанов у вези са тим каже:

Пред нама је човеков унутрашњи свет, који се доживљава у категоријама и формама спољашњег света. То још увек није свет логике и мисли, већ некаквих спољашњих сила, које утичу на стање духа и емоција (Степанов 2004 : 220).

У датом кључу би се могла тумачити ирационалност присутна у конструкцијама овог типа.

Богатство и разноврсност безличних конструкција поменутог типа сведочи о томе да руски језик одражава и подстиче специфичну перцепцију стварности у којој су догађаји изван људске контроле. Другим речима,

ове конструкције одражавају слику света у којој је свет око нас и у нама у великој мери загонетан и као да га покрећу тајанствене и необјашњиве силе (Вежбицкая 1996: 76).

Истраживања Н. К. Рјабцеве дала су сличне резултате као и истраживања А. Вјежбицке. Рјабцева такође истиче употребу безличних и бесубјекатских конструкција као показатељ специфичног доживљаја света у руској језичкој слици света. Наиме, ове конструкције „као да говоре да су у руској језичкој слици света спољашње силе, којима је човек изложен, изван његове контроле. Човек их види као натприродне и тајанствене појаве“ (Рјабцева 2005: 92).

Са особином ирационалности тесно је повезана особина коју А. Вјежбицка назива „неагентивност“. Ова особина говори о томе да се „поједина људска стања доживљавају неовисно од воље говорника“ (Вежбицкая 1996: 5559).

Дакле конструкцију *меня осенило* можемо разматрати у следећем кључу: некаква спољашња сила неовисно о вољи и контроли говорника утиче на процес спознаје. Та сила најчешће делује изненада, може да покрене рационалне процесе у уму, али и ирационалне процесе који се у људском телу не могу тачно лоцирати, будући да се ради о сили која се не може емпиријски квалификовати.

3.2. У другој групи примера се не употребљава безличан облик глагола, већ постоји конкретан извор спознаје. То су конструкције типа *меня осенила мысль, идея, догадка, вопрос, вдохновение, прозрение*. На пример: *Вдруг дерзкая мысль осенила его, и недогнущей рукой он вывел в поисковике имя и фамилию чиновного человека* (Пищикова 2008, НКРЯ). У датим примерима најфреквентнији извор спознаје су *мисао* и *идеја*. На основу примера, и мисао и идеја имају следеће особине: *гениальная, дерзкая, дикая, простая*. Дакле, то су узвишене, изненадне, иновативне, једноставне и, понекад, генијалне мисли.

Поред мисли и идеје, извор спознаје је нешто ређе *догадка, вдохновение, прозрение*. На пример: *Но тут вдруг какое-то вдохновение осенило меня, я схватил мешок и сказал [...]* (Домбровский 1964, НКРЯ).

3.3. Мање фреквентне су пасивне конструкције типа *осененный чем-либо*. На пример: *Хотя потом, подумал он, внезапно осененный этой мыслью – вся эта научная жизнь, статьи, верная служба в Академии, устроиться в которую удалось с таким трудом, тоже закончились кризисом!* (Кучерская 2012, НКРЯ).

Значење глаголског придева *осененный* функционише по истом принципу као и код глагола: извор је мисао, досетка и слично, и процес се дешава изненада, на шта указују прилози *вдруг*, *внезапно* и сл.

3.4. Према подацима из речника, синоними за глагол *осенить* су следећи: *мелькнуть*, *промелькнуть*, *блеснуть*, *озарить*, *пронзить* (Александрова 2001: 296). Ако обратимо пажњу на семантику синонима, видећемо да велика већина (заправо сви, осим *пронзить*) представљају метафоре светлости. Неизбежно се поставља питање како је могуће да је глагол *осенить*, у чијој је унутрашњој форми *засена*, *сенка*, *защита*, синонимичан глаголима који у својој етимологији имају супротан елемент – светлост?

4. Глагол *озарить*. Порекло глагола *озарить* је од староруске именице *зара* (*заря* у савременом руском језику). Ова именица је настала од старословенског *зърѣти* што значи *гледати*, *видети* (Крылов 2005: 146).

Према речнику МАС, *озарять* значи следеће: 1. Осветлити (*осветить*), оживети, огрејати, испунити одређеним осећањем или расположењем (*оживить*, *согреть*, *пронизать* *каким-л. чувством, настроением*). 2. У пренесеном значењу: изненада пасти на памет (*неожиданно прийти на ум, прояснить чье-л. сознание*) (МАС 1999: 601).

4.1 Највећи број примера садржи глагол у безличном облику трећег лица јединице: *Меня озарило*. У оквиру дате групе примера издвајају се мање подгрупе које указују на: а) **неочекиваност процеса**. Најчешће се у овим случајевима срећу прилози *в секунду*, *внезапно*, *неожиданно*, *вдруг*, *в один миг*, *в это мгновение* итд. На пример: *По словам Головы, его озарило в один миг (это было в 2005 году), и ему сразу же стало понятно, что надо бежать из коллектива* (Зайцев 2017, НКРЯ); б) **Процес се наводи као поређење и има улогу интензификације** (употребљавају се речи *точно*, *словно*, *как будто*, *как бы*). На пример: *Его словно озарило, и в этом озарении он за доли секунды успел пережить сначала страшный испуг из-за того, что едва не совершил роковую ошибку, а следом за ним – колоссальное облегчение от того, что ошибка не была совершена* (Геласимов 2009, НКРЯ); [...] *и тут как будто молнией все озарило изнутри: ведь дочка у нее осталась, ведь одна, без никого* (С. А. Самсонов (2008–2009), НКРЯ); *Меня вдруг точно озарило. Я вспомнил дурацкий вопрос Лиходеевой: есть ли у меня шуба?* (М. Е. Салтыков-Щедрин, Благонамеренные речи (1872–1876), НКРЯ).

4.2 **Процес се пореди са неком другом појавом**. На пример: а) **поређење са муњом**: *озарило молнией/точно молнией, как молния, как вспышкой молнии*; б) **са светлошћу**: *озарило точно светом, светом истины*; в) **поређење са ударом**:

озарило как будто ударило в сердце. г) са **натприродном силом**: как будто свыше озарило. На пример: *И вдруг – точно молнией озарило Ольгу: а узелок-то?* (Амфитеатров 1898, НКРЯ). У датим примерима присутна је компонента изненадности, када се спознаја дешава изненада, а поређење сликовито описује како информација проналази пут од несвесног ка свесном.

4.3 Извор процеса је надахнуће, знање, решење, разумевање и сл. а) *озарило вдохновение, убеждение, сознание, наитие, решение, прозрение, понимание* итд. На пример: *И вдруг генерала, который был учителем каллиграфии, озарило вдохновение...* (М. Е. Салтыков-Щедрин 1869–1886, НКРЯ).

4.4 Процеси теку упоредо и налазе се у узрочно-последичној вези. На пример: *озарило и в сердце кольнуло; озарило, мелькнуло догадкой, озарило и зажго его; озарило и открылось; озарило и я поняла; озарило, снизошло; озарило, осенило, явилось свыше; когда озарило чуть не сошел с ума.* На пример: *Меня вдруг что-то как будто и озарило, и в сердце кольнуло [...]* (Тургенев 1883, НКРЯ).

5. Метафора светлости. У основи глагола *озарить* налази се метафора светлости. Ако узмемо у обзир тумачење унутрашње форме Јомдина, ова метафора је и у основи глагола *осенить*. О метафори светлости Јомдин каже следеће:

Идеја светлости је веома важна у концептуализацији разумевања. Управо је ова идеја у основи значења речи које се односе на разумевање: *осветить, просветить, пролить свет, просветлить, просветление, высветить, свет истины, свет знаний, свет веры, светлый ум, ясная голова.* Са друге стране, код Руса се одсуство разумевања и знања асоцира са тамом. Одатле је пренесено значење речи *тёмный* – неразумљив, непросвећен и онај који не жели да разуме. У руској језичкој слици света тама (*тьма*) рађа хаос у којем се чињенице губе и постају недоступне нашем разумевању (Иомдин 1999: 72).

Метафора светлости се јавља и у другим језицима када је процес разумевања у питању. На пример, у српском језику постоје слична значења: *осветлити, расветлити, пролити светлост, просветлити, просветљење, светлост истине, светлост знања (вере).* Међутим, у српском језику, на пример, није актуелна метафора *светао ум* и *светла глава*. Уместо ње користе се конструкције *јасан ум* и метафора воде – *бистар ум, бистра глава, бистре мисли.*

6. Закључак. Анализа је показала да је највећи број примера са лексемом *осенить* у оквиру безличних конструкција типа *Меня осенило*. У таквим примерима се различитим лексичким средствима веома често наглашава

неочекиваност процеса спознаје. Безличне конструкције овог типа су веома индикативне, јер указују на „неагентивност“ као једну од особина руског језика на коју је скренула пажњу А. Вежбицка. Поред глагола који указује на ирационалност спознаје, сам облик безличне конструкције у којој одсуствује вршилац радње, такође упућује на ирационалност. Радња се врши сама од себе, као да је под утицајем неке „више“ силе. Извор спознаје је непознат и сам „орган“ спознаје се не може тачно лоцирати у људском телу.

Нешто је мање примера са личним конструкцијама, у којима постоји конкретан извор спознаје (најчешће је то *мисао, идеја, досетка, питање, надахнуће* итд.).

Употребљавају се и пасивне конструкције са глаголским придевом *осененный*, при чему значење функционише као и код глагола: извор спознаје је *мисао, досетка* и сл.

Интересантно је да унутрашња форма глагола *осенить*, са једне стране, указује на *засену, сенку, таму*, а са друге стране, старије значење указује на светлост. Везу са светлошћу додатно поткрепљују синоними глагола *осенить* који такође садрже компоненту светлости: *озарить, озарять, просиять, осиять, блистать, блеснуть, сверкнуть, пронзить, проблеснуть* итд.

Примери са лексемом *озарить* се такође најчешће срећу у оквиру безличних конструкција. И у овим примерима је присутан елемент неочекиваности.

У личним конструкцијама са глаголом *озарить* сам процес се понекад пореди са другом појавом (са *муњом, светлошћу* или *натприродном силом*), чиме се наглашава ирационалност спознаје. У овим конструкцијама присутан је извор спознаје и то је најчешће *надахнуће, знање, решење, разумевање* и сл.

Када је реч о глаголу *озарить*, у контекстуалним реализацијама примећено је да постоје случајеви у којима се паралелно одвија неки други физички процес (на пр. *озарило и кољнуло в сердце; озарило и зажгло его*). Ови процеси су веома блиски емоционалним стањима и понекад су веома интензивни (на пример, *Когда озарило, чуть не сошел с ума*).

Ако упоредимо употребу ове две лексеме, примећујемо да *осенить* описује потрагу за решењем неког конкретног проблема и изненадну појаву тог решења. У случају *озарить* добијено решење има општи карактер и није нужно везано за неку конкретну ситуацију. Глагол *осенить* се чешће употребљава при опису конкретних свакодневних ситуација, за разлику од глагола *озарить* који је фреквентнији при опису значајних догађаја, када дато значење може да утиче на живот учесника говорне ситуације.

Извори процеса могу бити исти за оба глагола: *озарило/осенило* *вдохновение, прозрение*, али на основу примера се може закључити да се као извор уз глагол *осенить* чешће употребљавају именице *мысль* и *идея*, а уз глагол *озарить* се употребљавају именице *свет, решение, знание, понимание*. Интересантна су поређења процеса са муњом, која су заједничка за оба глагола. Посебно бисмо издвојили примере *Озарило, и в сердце кољнуло* и *Озарило, как будто ударило в сердце*. Ови примери су интересантни због повезаности процеса спознаје и физичке реакције која се јасно лоцира у срцу (*кољнуло/ударило в сердце*). На основу овог примера могло би се претпоставити да је процес на који указује глагол *озарить* близак процесима који се одвијају у људском срцу или, у сваком случају, има способност утицаја на њих.

На крају бисмо посебно указали на метафору светлости која је присутна код оба глагола. Ова метафора се појављује и код других глагола спознаје које нисмо анализирали у овом раду, али смо их помињали као синониме разматраних лексема. У руском језику је веома јасно присутна супротстављеност светлости и таме као метафора које се односе на знање и незнање, односно присуство и одсуство информације.

ИЗВОРИ

- Александрова, З. Е. (2001). Словарь синонимов русского языка : практический справочник : около 11 000 синонимических рядов. Москва: „Русский Язык“.
- Виноградов, В. В. (1999). *История слов : около 1500 слов и выражений и более 5000 слов, с ними связанных*. Москва: Российская академия наук. Преузето 24.05.2023, са <https://www.sinykova.ru/library/vinogradov-istorija-slov/>
- Ильичев, Л. Ф., Федосеев, П. Н., Ковалев С. М., & Панов, В.Г. (под ред.) (1983). *Философский энциклопедический словарь*. Москва: „Советская энциклопедия“.
- Ковтун, Л. С., & Шмелева, И. Н. (редакторы тома) (1959). *Словарь современного русского литературного языка, Т8*. Москва, Ленинград: Академия наук СССР.
- Крылов, Г. А. (2005). *Этимологический словарь русского языка*. СПб.: ООО „Полиграфуслуги“.
- Национальный корпус русского языка*. 2003–2023. Преузето 24.05.2023, са <https://ruscorpora.ru/>
- Словарь русского языка в 4-х томах* (МАС). (1999). Москва: „Русский язык“; Полиграфресурсы. Преузето 24.05.2023, са <http://feb-web.ru/feb/mas/mas-abc/default.asp>

ЛИТЕРАТУРА

- Апресян, Ю. Д. (1995). *Интегральное описание языка и системная лексикография. Избранные труды том 2*. Москва: „Языки Славянской Культуры“.
- Болдырев, Н. Н. (2014). *Когнитивная семантика. Введение в когнитивную лингвистику: курс лекций*. Тамбов: Издательский дом ТГУ имени Г. Р. Державина.
- Вежбицкая, А. (1996). *Язык. Культура. Познание*. Москва: „Русские словари“.
- Иомдин, Б. Л. (1999). Семантика глаголов иррационального понимания. *Вопросы языкознания*, 4, 71–90.
- Иомдин, Б. Л. (2002). *Лексика иррационального понимания. Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата филологических наук*. Москва: РАН, Институт русского языка имени В. В. Виноградова.
- Кортунов, В. В. (1998). *За пределами рационального*. Москва: Изд. центр науч. и учеб. прогр.
- Лубский, А. В. (Отв. редактор.) (1998) *Древняя Русь и Московское государство. У истоков Российской цивилизации. Учебное пособие*. Ростов-на-Дону: Издательство „НМЦ Логос“.
- Лубский, А. В. (2008). *Географическая среда и культурный архетип. Культурология*. Ростов-на-Дону: „Феникс“.
- Рябцева, Н. К. (2005). *Язык и естественный интеллект*. Москва: „Academia“.
- Степанов, Ю. (2004). *Константы: словарь русской культуры*. Москва: „Академический Проект“.
- Шемякин, Я. Г. (2008). Россия в западном восприятии (специфика образов «пограничных» цивилизаций). *Общественные науки и современность*, 1, 133–144.

Anžela V. Prohorova

IRRATIONALITY IN THE RUSSIAN LINGUISTIC IMAGE OF THE WORLD

(in the example of the lexemes *осенить* and *озарить*)

Summary

This paper deals with the problems of irrationality in the Russian linguistic image of the world. Irrationality is a pronounced feature of the Russian national character that manifests itself in different spheres of life, including language. We have analyzed this feature using the examples of the words *осенить* and *озарить*. Also, we analyzed the constructions with these words. These two lexemes in the Russian language function as synonyms, despite the internal form that points to different and even opposing semantics. We were interested, on the one hand, in describing and comparing the processes of irrational understanding based on the analysis of the examples with these words and determining the characteristics of this process, and on the other

hand, in trying to locate irrational understanding in the human body. What the research results have shown is that irrational understanding is related to the light and processes that take place in the human heart and that these processes are very close to emotional states. The verb *осенить* describes the search for a solution to a specific problem and the sudden appearance of that solution. When it comes to the verb *озарить*, the solution obtained has a general character and is not necessarily related to a specific situation.

Key words: irrational cognition, Russian national character, linguistic image of the world, *осенить, озарить*